Пастушенко Павло Петрович

доцент кафедри державознавства і права

Одеського регіонального інституту

Національної академії державного

управління при Президентіві України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1537-2507>

pastushenko.pavlo.o@gmail.com

Васильковський Василь Миколайович

кандидат економічних наук,

заслужений економіст України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6769-9878>

vasylkovskii.vasyl@gmail.com

КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID -19

Анотація. Стаття присвячена практичному аналізу кредитно-інвестиційної діяльності в умовах пандемії COVID-19. Сформоване бачення чинників впливу пандемії COVID-19 на глобальну економіку. Проаналізовано динаміку виданих кредитів та розраховано масштаби кредитної діяльності. Проведено співставлення кредитної та інвестиційної діяльності.

Ключові слова: банк, кредит, кредитна діяльність, цінні папери, інвестиційна діяльність, пандемія, COVID-19.

Постановка проблеми. Епідемії і пандемії негативно впливають на економіку, про що свідчать витрати минулих років: епідемія атипової пневмонії в 2003 році спричинила збитки понад 40 млрд. дол. США [1]; від економічних і соціальних наслідків спалаху Еболи в 2014-2016 рр. збитки склали 53 млрд. дол. США [2]. Економіка потерпала від пандемії «свинячого» грипу у 2009 р., в 2003-2005 рр. – від птишиного грипу, збиток від епідемії якого тільки в країнах Південно-Східної Азії перевищив 40

ЕКОНОМІКА

млрд. дол. США [3, 4]. Поточна ситуація з COVID-19, найімовірніше, стане причиною настання однієї з найглибших криз в Україні за часів незалежності, оскільки оголошена пандемія коронавірусу викликала глобальну економічну кризу, масштаби якої поки складно остаточно оцінити. Більшість компаній розробляють і впроваджують антикризові плани дій, переглядають стратегію розвитку. Практично всі суб'єкти господарювання прискорили діджиталізацію своїх каналів реалізації (продаж) та каналів взаємодії з клієнтами. COVID-19 підтвердив в черговий раз, що цифровізація - це не майбутнє економіки, а її сьогодення. Невідомо, наскільки затягнеться карантин і як зміняться звички інвесторів, але ясно одне - online світ переважатиме над offline.

Запроваджені карантинні заходи по COVID-19 вплинули практично на всі галузі економіки, проте найбільше - на сферу послуг, роздрібну торгівлю непродовольчими товарами, ресторанний бізнес, оскільки вони представлені переважно малим та середнім бізнесом (МСБ) з меншим запасом міцності та великою закредитованістю. Відзначається уповільнення будівництва через затримки в поставках і низки перешкод в реєстрації нерухомості. Висока частка позикових коштів обумовлюють залежність будівельних компаній від банківських кредитів, а також коливань попиту на нерухомість, зміни цін на житло. Зростання цін викликає зниження попиту і зменшення обсягів будівництва. Зниження попиту призводить до падіння цін і зменшення обсягу продаж. В результаті чого забудовники несуть збитки, їм не вистачає оборотних коштів на добудову розпочатих об'єктів та обслуговування банківських кредитів. Таким чином, економічні наслідки пандемії можуть бути згубними й для банківської сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням діяльності банків в цілому присвячені праці провідних вітчизняних економістів, таких як Вовчак О., Луців Б., Реверчук С., Примостка Л., Пересада А. та ін. Кредитно-інвестиційну діяльність банків вивчали Дзюблюк О., Коваленко В. [5], Кузьмак О., Міщенко В., Слов'янська Н. [6], Прасолова С. [7].

ЕКОНОМІКА

Огородник В., Панасенко Г. досліджували кредитно-інвестиційну діяльність банків України за умов криз, фінансової нестабільності.

Мета статті - аналітичне дослідження кредитно-інвестиційної діяльності та аналіз ситуації, що склалася під час пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Банківська система - найважливіша складова національного господарства, ефективність функціонування якої в значній мірі визначає масштаб і темпи економічного розвитку країни. Це пов'язано зі специфічною місією банків як фінансових посередників, і полягає в здатності акумулювати потоки грошових коштів та раціонально їх перерозподіляти на територіальному і галузевому рівнях за допомогою інвестицій і кредитів. Виконуючи цю місію, банки сприяють сталому економічному зростанню, темпи якого за підсумками 2019 р. виявилися найнижчими після глобальної фінансової кризи 2008-2009 рр. - за останні три роки зниження склало з 3,3% (2017) до 2,4% (2019) [8]. В Україні порівняно з 2018 р. зростання сповільнилося на 0,1 в.п. і за підсумками 2019 р. ВВП виріс на 3,3% [9]. У 2020 р. Національний банк України давав прогноз зростання ВВП на рівні 3,5% [9]. Світовий банк в січні 2020 р. прогнозував зростання світової економіки на рівні 2,5% (для України – на 3,7%) на тлі поступового відновлення інвестицій і торгівлі після істотного спаду в 2019 році [10], проте пандемія COVID-19 внесла свої корективи і стала потужним шоком не тільки для громадськості, але і світової економіки. І вже за червневим прогнозом Світового банку, за підсумками 2020 р. очікується скорочення світового ВВП на 5,2%, що стане найглибшим спадом за багато десятиліть [11]. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) надає більш песимістичний прогноз в 6% [12]. Падіння української економіки прогнозується на 5 % [13]. Швидко зростаюча кількість хворих разом з прийняттям масштабних заходів для уповільнення поширення вірусу, призвело до стрімкого гальмування економічної активності в багатьох країнах і прогнози економічного

ЕКОНОМІКА

зростання були переглянуті в бік зниження. Деякі країни для запобігання більш негативних наслідків вдалися до масштабної підтримки за рахунок заходів податково-бюджетної і кредитно-грошової політики.

Розвитку кризових явищ на фоні пандемії COVID-19 стали як чинники з боку пропозиції (виробництво товарів і послуг), так і чинники з боку попиту (споживання та інвестиції) (рис. 1).

Рис. 1. Вплив пандемії COVID-19 на глобальну економіку

Джерело: складено автором

Проблеми у виробництві, які почалися спочатку в Китаї, поширилися по всьому світу. Закриття кордонів і карантинні заходи для стримування епідемії, привели до ще більш серйозного зниження завантаження виробничих потужностей і порушення ланцюгів постачань. Як наслідок, відбулося істотне скорочення робочих місць і споживчого попиту. Підприємства почали втрачати доходи і зіткнулися з серйозними

ЕКОНОМІКА

проблемами неплатоспроможності. Крім того, реальний сектор відчув скорочення доступу до фінансування в умовах зростання вартості запозичень. В результаті, втрата попиту, доходу, джерел фінансування негативно відбивається на здатності підприємств продовжувати своє функціонування.

Зниження доходів суб'єктів господарювання скорочує їх кредитоспроможність, що в свою чергу може обмежити готовність банків продовжувати кредитування.

Скориставшись даними Національного банку України [14], з'ясуємо як вплинула пандемія COVID-19 на кредитно-інвестиційну діяльність банків. Важливим інструментом кредитної діяльності банківської системи як в цілому, так і кожного банку окремо, виступає кредитний портфель (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка кредитного портфелю комерційних банків України за 2017-2019 рр., 5 міс. 2020 р., млн. грн.

Джерело: дані НБУ

Статистичне дослідження динаміки показника кредитного портфелю банків показало, що на кінець 2019 року кредитний портфель банківської системи України значно знизився в порівнянні з попередніми роками (на

ЕКОНОМІКА

85079 млн. грн., або на 7,6%). Зауважимо, що саме в листопаді-грудні почалися перші захворювання. Далі протягом трьох місяців динаміка була різнонаправлена: в січні та березні 2020 р. збільшувався, відповідно на 4597 млн. грн. (або на 0,4%) та 75357 млн.грн (на 7,3%). В лютому та квітні 2020 р. невелике (на 0,5% та 1%) зменшення. Найбільше скорочення спостерігається в квітні 2020 р., що, ймовірно, пов'язано з оголошенням карантину. Інакше кажучи, сума наданих банківських позичок номінально зменшувалася.

Масштаби кредитної діяльності комерційних банків України доцільніше оцінити за допомогою коефіцієнта кредитної активності - відношення обсягів кредитного портфеля до вартості активів банківської системи. Протягом 2017-2018 рр. банки України проводили досить агресивну кредитну політику (рівень кредитної активності, відповідно, склав 78% та 82,2%), що перевищує рекомендовані межі 65-75%. У 2019 році в порівнянні з 2018 роком коефіцієнт кредитної активності банків України знизився з до 69,2%. Протягом п'яти місяців 2020 р. банки України проводили більш помірковану та виважену кредитну політику (середній рівень кредитної активності склав приблизно 68%). Як одну з причин деякого уповільнення кредитної діяльності можна назвати кризу, що викликана карантинними заходами.

Для оцінки кредитного портфеля можна розрахувати такі показники, як:

- 1) коефіцієнт забезпечення позик резервами, тобто середній розмір резервів на кожну гривню наданих банківських позичок (якість кредитного портфеля);
- 2) рівень проблемної заборгованості;
- 3) коефіцієнт прибутковості виданих кредитів (відношення чистого процентного доходу до кредитного портфеля).

ЕКОНОМІКА

Методика побудови перерахованих показників достатньо висвітлена в наукових джерелах [5-7].

Вплив пандемії COVID-19 на кредитну діяльність відбувається при наявності наступних ризиків:

- зниження доходів потенційних позичальників обмежує їх можливість обслуговувати кредити, при цьому існує невизначеність щодо відновлення доходів громадян і суб'єктів господарювання в найближчому майбутньому;
- погіршення кредитоспроможності позичальників і зростання кредитного ризику призводять до підвищення процентних ставок по кредитах, що обмежує попит на них;
- банки посилюють стандарти кредитування, в тому числі знижують ліміти по кредитних продуктах;
- обмеження мобільності позичальників, що стало перешкодою для отримання кредиту і є абсолютно критичним для тих з них, хто не використовує дистанційне банківське обслуговування;
- нестача капіталу у банків для нарощування обсягів кредитування.

Сукупність зазначених чинників формує умови для обмеження кредитної активності, що, в свою чергу, може стати фактором погіршення економічної ситуації, оскільки обмежений доступ до фінансування не дозволить суб'єктам господарювання зберігати колишній рівень виробничої активності. В результаті може виникнути ефект зворотного зв'язку: зниження економічної активності запускає кредитне стиснення, яке в свою чергу ще в більшій мірі обмежує економічну активність. Одним з етапів подальшого дослідження має стати виявлення взаємозв'язку динаміки ВВП і кредитної активності банківського сектора для оцінки існування ефекту зворотного зв'язку та його значущості. Отримані результати підтвердять/спростують гіпотезу, що втрати економіки при кредитному стисненні посилюються.

ЕКОНОМІКА

Для досягнення головної мети діяльності банку - отримання прибутку, окрім кредитної діяльності, яка дає можливість досягнути цієї мети, можна виділити ще один вид операцій - інвестиційні. Проведемо аналіз обсягів цих операцій та визначимо місце кожного виду у загальній структурі кредитно-інвестиційної діяльності (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка структури кредитно-інвестиційної діяльності комерційних банків України за 5 міс. 2020 р., млн. грн.

Джерело: дані НБУ

Протягом усього аналізованого періоду обсяги кредитного портфеля значно перевищують обсяги інвестиційного, як в абсолютному значенні, так і у відносному. Як бачимо, період пандемії COVID-19 суттєво не вплинув на кредитно-інвестиційну діяльність банківської системи України.

До інвестиційної можна віднести діяльність банків на ринку цінних паперів, оскільки операції на даному ринку орієнтовані на досягнення позитивного економічного ефекту, вираженого в збереженні початкових вкладень, їх примноження, отриманні періодичних грошових виплат тощо. У зв'язку з цим, оцінка інвестиційної активності банків і пошук шляхів

ЕКОНОМІКА

розвитку даної діяльності дозволить активізувати і підвищить ефективність перерозподілу фінансових ресурсів в рамках економіки.

Пов'язуючи успішний розвиток економіки з інвестиційною діяльністю банків, доцільно виділити наступні напрямки участі банків в інвестиційному процесі:

- мобілізація банками коштів на інвестиційні цілі;
- надання кредитів інвестиційного характеру;
- вкладення коштів в цінні папери (як за рахунок банку, так і за дорученням клієнта).

Але ключовим моментом, що забезпечує особливу роль банків на фондовому ринку, на наш погляд, є їх контроль над безготівковими грошовими потоками.

Висновки. Проведене дослідження показало, що період пандемії COVID-19 суттєво не вплинув на кредитно-інвестиційну діяльність банківської системи України. Завдяки статистичному аналізу доведено, що в останні п'ять місяців 2020 р. якість банківського кредитного портфеля дещо знизилася. Оцінку масштабів економічних збитків складно прогнозувати через невизначену тривалість карантинних заходів. Є припущення, що пандемія може тривати від кількох місяців до року і проходити однією або декількома хвилями. Таким чином, економічні наслідки пандемії і уповільнення темпів економічного зростання в подальшому можуть зачепити і банківський сектор України, і це вимагатиме безпрецедентних дій як на індивідуальному, так і на національному рівнях. Подальший напрямок дослідження передбачає визначення різних сценаріїв розвитку подій.

Література

1. Lee J.-W., McKibbin W.J. Estimating the global economic costs of SARS. Washington (DC): Institute of Medicine (US) Forum on Microbial Threats; 2004 - URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK92473/>
2. Huber C., Finelli L., Stevens W. The economic and social burden of the 2014 Ebola outbreak in West Africa. J. Infect. Dis. 2018 - URL: https://academic.oup.com/jid/article-abstract/218/Supplement_5/S698/5129071
3. A World at Risk. Annual report on global preparedness for health emergencies. Global Preparedness Monitoring Board. Geneva: World Health Organization. 2019. - URL: https://apps.who.int/gpmb/assets/annual_report/GPMB_annualreport_2019.pdf
4. International Monetary Fund (IMF), World Economic Outlook, January 2020 - URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>
5. Коваленко В.В. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / За ред. В.В. Коваленко. Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. 217 с.
6. Банківські операції : підруч; за ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слов'янської. К. : Знання, 2006. 278 с.
7. Прасолова С.П. Банківські операції: навч. посіб. / С.П. Прасолова, О.С. Вовченко. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 568 с.
8. Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. Огляд економічної активності (2019 рік) URL: <https://www.me.gov.ua/>
9. Національний банк України. Інфляційний звіт, січень 2020 р. - URL: <https://bank.gov.ua/>
10. World Bank, Global Economic Prospects (GEP), January 2020 - URL: <https://www.worldbank.org/>
11. World Bank, Pandemic, Recession: The Global Economy in Crisis, January 2020 - URL: <https://www.worldbank.org/>
12. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Economic Outlook, June 2020 - URL: <https://www.oecd.org/>
13. Національний банк України. Інфляційний звіт, квітень 2020 р. - URL: <https://bank.gov.ua/>
14. Національний банк України (статистика). - URL: <https://bank.gov.ua/>